

communist ownership. M. Skrypnyk saw the national liberation and development of the culture of amateur broad masses of workers and peasants in the process of national development, which he considered a stage in the process of socialist construction, as a transitional stage on the way to this goal.

An important argument in the search for explanations of the theoretical foundations and ways of practical implementation of state and national policy of M. Skrypnyk is his vision of the nature and objectives of judicial and criminal policy. M. Skrypnyk emphasized that Soviet criminal law has a public, social, anti-individualistic character, as opposed to bourgeois criminal law, built on the principles of individualism inherent in bourgeois society.

On the way to achieving this goal in the mind of M. Skrypnyk, in line with the then understanding of state and legal phenomena and processes, there was a transfer of priorities from the rights and interests of the individual to the collective interests - declaratively to the interests of the proletariat. Man was not seen by him as the highest value and "measure of all things." Priority was given to other values: the "world revolution and the dictatorship of the proletariat," the elimination of the class division of society, and the defense and construction of the socialist state.

According to the content of the concept of state and legal development of the USSR, M. Skrypnyk can really be considered one of the main theorists of the "Ukrainian path to socialism." However, the very concept of the future socialist state, set out in its creative heritage, does not seem to be a theory of Ukrainian national communism, as characterized by some researchers, and awaits a deeper study by historians of law.

Key words: history of law, anthropology of law, Mykola Skrypnyk, Ukrainization, Soviet judicial policy, Soviet criminal policy, collectivism, Ukrainian way to communism.

DOI: 10.33663/0869-2491-2021-32-142-151

УДК 342.4

А. Ю. ІВАНОВА,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: 0000-0002-7344-4505

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНСТИТУТУ «ВЕТО» В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ІСТОРИКО-ПОРІВНЯЛЬНИЙ НАРИС*

У статті міститься загальний огляд історії розвитку інституту вето в Україні та світі, порівнюється його правова природа в різних державах та різні історичні періоди.

Ключові слова: Україна, вето, президент, парламент, повноваження, консенсус.

Иванова А. Ю. Правовая природа института «вето» в Украине и мире: историко-сравнительный очерк.

В статье содержится общий обзор истории развития института вето в Украине и мире, сравнивается его правовая природа в различных государствах и различные исторические периоды.

Ключевые слова: Украина, вето, президент, парламент, полномочия, консенсус.

Ivanova Anastasiia. Legal Nature of the "Veto" in Ukraine and the World: historical and comparative essay.

The article provides an overview of the history of the veto evolution in Ukraine and the world, compares the legal nature of this institution in different countries and different times.

Key words: Ukraine, veto, president, parliament, powers, consensus.

* **Ivanova Anastasiia**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Research Officer

Актуальність. Президент П. Порошенко за 5 років своєї каденції повернув до парламенту 52 закони^{**}. Для порівняння президент США Дональд Трамп (2017–2021) за 4 роки застосував право вето щодо 10-ти законів, прийнятих Конгресом, а президент Барак Обама (2009–2017) за 8 років ветовав 12 законів, так само як і Джордж Буш (2001–2009). Кожний випадок вето обліковується та аналізується, на сайтах Конгресу та Білого Дому викладена статистика щодо застосування вето кожним із президентів.

Президент України В. Зеленський почав користуватися правом вето з перших місяців перебування на посаді. Однак точну кількість повернутих законів зазначити важко, адже спеціального обліку та статистики не ведеться. Водночас звичайною для всіх Президентів України є практика повернення законів до Верховної Ради України із порушенням строків надання пропозицій Президента до Закону. Також В. Зеленським було внесено додаткові пропозиції до п'яти законів, які вже раніше були повернуті П. Порошенком із відповідними пропозиціями, хоча внесення змін та доповнень до пропозицій законодавчо не регламентовано. Ці та чимало інших питань, що виникають у процесі реалізації главою держави права вето, актуалізують питання ролі Президента України у законодавчому процесі, а також правового значення вето, обов'язковості процедури, вимог, правових наслідків у разі їх порушення.

Мета та завдання. Метою цієї розвідки є дослідити та зіставити реалізацію інституту вето на різних темпорально-просторових проміжках часу для виявлення особливостей та відмінностей природи вето на різних етапах розвитку та в різних державно-політичних устроях.

Виклад матеріалу. Вживання терміна «вето» у сучасній юридичній термінології здебільшого асоціюється з вето глави держави. Однак уже на кінець 19 ст. розрізняли *veto* давньоримське, *veto* конституційне і *veto* старопольське¹. Маємо зауважити, що це не просто різні історичні форми вето – вони мали різну юридичну природу, хоча виникли із спільного коріння.

Сучасному конституційному законодавству різних країн світу, окрім *вето глави держави*, відомі такі форми, як: *народне вето* (різновид відхиляючого референдуму); *парламентське вето* (у двопалатних парламентах, якщо кожна палата має повноваження застосовувати своєрідне право вето щодо дій іншої). В країнах, де діє попередній (превентивний) конституційний контроль, суди уповноважені відхиляти законодавство з причин несправедливості, недоцільності, невідповідності принципам верховенства права або правам людини, а також визнавати акти законодавчого органу неконституційними. Деякі науковці розглядають такі повноваження як квазізаконодавчі² та називають їх «судовим вето».

Вето є реальним важелем на наднаціональному та міжнародному рівні – вето Європейського Парламенту (наприклад, широко обговорюване певний час тому питання вето Європарламенту на домовленості про вихід Британії з ЄС) або консенсусне вето в Раді Безпеки ООН.

Консенсусне вето у його сучасному вигляді отримало наукове обґрунтування в теорії вето-гравців (*Veto-players*), запропонованій професором Джорджем

^{*}Пропонована стаття є частиною ширшого дослідження і частково опублікована на порталі Харківської правозахисної групи. URL: <http://khpgr.org/1574621644>

^{**} Тут і далі статистика наведена за власними підрахунками авторки згідно з даними офіційного порталу Верховної Ради України. URL: <https://rada.gov.ua>

Цебелісом³. Вето-гравцями тут є колективні або індивідуальні актори, згода яких необхідна для зміни статус-кво – політики, що існує на даний момент, та законодавства, зміна якого вимагає консенсусу усіх вето-гравців. Ними можуть бути не лише органи державної влади, а й окремі політичні актори та ситуативні об'єднання – коаліції, партії тощо.

В сучасних консоціативних демократіях (consociational democracy), взаємне вето є одним із додаткових елементів консоціативного правління. Разом вони забезпечують відхилення від «правління більшості», а власне вето виступає додатковою гарантією життєво важливих інтересів меншості⁴. Тут вето може як реалізовуватися у суто політичній площині (неформальне вето), так і мати законодавчу або конституційну форму (як у Королівстві Бельгія).

Повніше відповісти на питання, що ж сьогодні являє собою право вето, та зрозуміти його політико-правову природу допоможе історія формування та розвитку цього унікального інституту.

Визнанням є латинське походження терміна veto від vetare – забороняти, хоча, безумовно, певні обмеження повноважень у прийнятті суспільно важливих рішень, пов'язані із залученістю інших органів до цього процесу, існували й в давніших суспільствах. На матеріалах класичних досліджень з історії Стародавнього Риму⁵ історію появи цього інституту в динаміці проілюстрував американський професор політичних наук Річард А. Уотсон⁶. Появу вето пов'язують із конституцією ранньоримської республіки 509 р. до н. е. Монархію, знищену патріціями, замінив колегіальний орган з двох консулів, що обиралися на один рік. Кожен з консулів отримав право накласти вето на рішення іншого. Вважаємо, що таке вето забезпечувало узгодженість і *консенсуальність рішень*, а також недопущення авторитарності вищого органу влади. Більше того, після завершення однорічного терміну перебування на посаді консули входили до сенату. Це додатково сприяло їх схильності приймати поради органу, в якому згодом вони будуть виконувати функції молодших членів.

З часом простий народ (плебс) також почав вимагати для себе представництва в політичних інститутах Римської республіки, погрожуючи виходом із міста та відмовою повернутися до задоволення вимог, а також відмовою служити в армії. Вимоги задовольнили та надали народним трибунам право представляти їх інтереси разом із правом вето на дії консулів. Спочатку право вето обмежувалось лише захистом плебейів від несправедливості та насильства, але згодом поширилось на захист усіх інтересів плебейів, включно із тим, що вимагали внесення проєктів до сенату.

Передумовою такої форми інституту вето стали право допомоги (*jus auxilii*) та право зноситися з плебсом (*jus egendi cum plebe*). Саме вето фактично було формою інтерцесії (*lat. intercessio* – *втручання, супротив*) у публічному праві та функціонально виступало гарантією проти зловживань, зумовлених незалежним становищем римського магістрату та його автономністю у прийнятті рішень.

У цих відносинах *вето мало характер контрольних повноважень* трибуна щодо магістрату в процесі захисту прав і свобод плебсу (народу). Кожен трибун своїм «вето» міг зупинити дію магістрату навіть у разі, коли всі інші трибуни були проти нього. Отже, перевага завжди була з боку *стримуючої, заперечуючої влади*, що опосередковано свідчить на користь пріоритету меншості перед більшістю, та, відповідно, наводить на припущення про консенсуальність природи витоків таких повноважень.

Трибун мав стримуючі контрольні повноваження, негативні за своєю природою. Натомість магістрат та консули мали всю повноту повноважень – як позитивних, так і негативних. Римський магістрат мав право накладати вето на постанови і дії іншого магістрату, наділеного рівною з ним або меншою владою. Це було однією з гарантій проти можливих зловживань, пов'язаних із незалежністю римських магістратів в умовах відсутності централізуючої єдності сучасного управління. Тут вето мало мету взаємного контролю повноважень органів влади. Отже, у Римській республіці вето було започатковане як засіб запобігання необмеженій реалізації політичної влади та реалізувалося посадовцями виконавчої влади.

В еталонній і найуспішнішій тоді парламентській монархії – Англії – вето мало іншу природу і походження та склалося внаслідок історичного конфлікту між монархією та національним законодавчим органом. Як влучно зауважили Едвард К. Месон (1864–1937) та Альберт Харт (1854–1943), «право вето, яке сьогодні видається суто повноваженням *запобігати ухваленню* запропонованих законів, виникло як частина *повноважень щодо їх прийняття*»⁷. Сьогодні у Вестмінстерських системах і більшості конституційних монархій відмова у королівській санкції – це рідко вживані *резервні повноваження* (reserve power) монарха. Санкціонування законів є частиною королівських прерогатив, разом із судовою прерогативою помилювання, жалування звань та титулів. Фактично ж королівська санкція виникла як наслідок *поступового зменшення обсягу повноважень монарха у законодавчому процесі* на користь консультативного органу (королівської ради), а згодом спеціального законодавчого органу – парламенту. Монарха було усунуто від ролі головного законодавця, а його законодавчі повноваження обмежилися королівською санкцією. Деякі вчені вважають їх рудиментарними, адже вето може бути застосовано монархом лише за порадою прем'єр-міністра, відповідального перед парламентом. Тому застосування вето майже завжди означатиме відставку уряду. Монарх відмовляє у санкції в надзвичайних ситуаціях, забороняючи дію закону, що може завдати катастрофічної шкоди Великій Британії.

Протягом багатьох років англійські монархи застосовували вето неоднаково. У 1597 р. королева Єлизавета відхилила більше законопроектів, ніж прийняла, а у 1606 р. Яків I схвалив усі акти, прийняті парламентом того року, при цьому пояснив, що він робить це «на особливий знак благодаті і милості, що є незвичайною справою для прийняття усіх без винятку Актів»⁸. Останнім вето в Британії вважається відмова королеви Анни в 1708 р. надати королівську згоду щодо «Акта про врегулювання ополчення тієї частини Великої Британії, яка іменується Шотландією», метою якого було озброєння шотландських воєнізованих формувань (The Scottish Militia Bill). Наразі Brexit поставив на порядок денний питання вето в середовищі англійських конституціоналістів, які розмірковують, чи мав право уряд у цьому разі радити королеві відмовити у королівській санкції.

Висловлюються припущення, що абсолютний характер королівського вето був основною причиною його маловживаності. Відомий журналіст Уолтер Беджхот (1826–1877), автор бестселера «*The English Constitution*», стверджував – британські звичаї були такими, що королева «повинна підписати власний вирок про смерть, якщо обидві Палати одноголосно направлять його їй». Водночас вважається, що саме повноваження, подібні англійському вето, були передані керівникам американських колоній і, зрештою, закріплені в Конституції США як право виконавчої влади відмовити у своїй згоді на закони, що сформулював законодавчий орган⁹.

Середньовічній західноєвропейській традиції відоме парламентське вето (парламент тоді був судовим органом – отже, *судове вето*). У Франції воно виникло на початку 14 ст. у процесі посилення парламентських (судових) повноважень унаслідок послаблення королівських і полягало у праві парламенту перевіряти закони та відмовляти у їх реєстрації та оприлюдненні. Так, формальний контроль, що виник із обов'язку оприлюднення та повідомлення суддям про закони, якими вони мали керуватися у своїх рішеннях, перетворився на важіль політичного впливу та боротьби за повноваження. Хоча король і мав право змусити парламент внести закон у реєстр, однак це вимагало окремого акта монарха або його особистого звернення до парламенту на урочистому засіданні¹⁰. Після реформи парламенту в законодавчий орган право вето щодо законів отримав король. Сьогодні, після тривалої історії послаблення чи посилення інституту залежно від балансу сил між виконавчою та законодавчою владою, право вето належить президенту Франції. Верхня палата парламенту (Сенат) також має право вето щодо законів про внесення змін до Конституції, що є радше елементом захисту Конституції, ніж механізму стримувань і противаг.

Отже, і в Римі, і в Англії, і у Франції вето розвивалося як засіб запобігання свавільному здійсненню політичної влади через набуття однією частиною влади контрольних повноважень та збалансування іншої частини. Відмінність давньоримського вето від вето, притаманного середньовічній західноєвропейській традиції, полягала в тому, що метою останньої було збалансувати не один соціальний клас щодо іншого, а одну гілку влади (виконавчу владу) щодо іншої (законодавчої влади)¹¹. Тут вето є одним із елементів загального механізму стримувань та противаг та застосовується з боку виконавчої влади.

В середньовічній східноєвропейській традиції вето втілювалося в особливий інститут – ліберум вето (*Liberum veto*). Його метою, зрештою, так само було забезпечення балансу соціальних груп, однак він мав зовсім іншу юридичну природу та механізм дії. Виник цей інститут із принципу одноголосності (одностайності), діяв у парламентських структурах (сеймах та сеймиках) та тривалий час уособлював втілення перемоги культури політичного консенсусу над культурою домінування політичної більшості.

Протягом майже півтора століття ліберум вето вважалося основою золотої свободи (*aurea libertas*), яка гарантувала правову норму: «*Nihil de nobis sine nobis*» (Нічого про нас без нас). Джерелом її були Нешавські Статути (1454 р.), які зобов'язували короля, серед іншого, не видавати нові закони і не скликати посполите «рушення» (шляхетське ополчення) без згоди повітових сеймиків. Ця норма мала забезпечуватися шляхом консенсусу – «*zgoda*», відома як «*Nihil novi*», «*Nihil constitui debet sine communi consiliariorum et nuntiorum terrestrium consensu*» – Нічого не можна встановлювати законом без спільної згоди наших радників та повітових посланців – тобто обох палат Сейму.

Спочатку ліберум вето застосовувалось для скасування окремих законів і не викликало розпуску сейму із скасуванням прийнятих ним законодавчих актів. Право ліберум вето тривалий час слугувало інструментом політичного тиску у процесі формування консенсусу, навіть без реального його використання, та захищало інтереси опозиційної групи, а не одноосібні.

Першим відомим прецедентом одноосібного ветування в історії польського парламентаризму стали події, ініційовані шляхтичем Владиславом Сіцинським,

що відбулися після сейму 1652 р. та стосувалися продовження строку його діяльності. Цікаво, що серед документів, які мав затвердити польський сейм, називають і Білоцерківський мирний договір 1651 р.¹³. Порушення консенсусу відкрило «скриню Пандори» – саме із цим пов'язують початок занепаду Речі Посполитої. У своєму *Ius Publicum Regni Poloniae* (1742) правознавець Готфрід Ленгніч (1689–1774) описав «контрадикцію» Січинського як дещо надзвичайне і цілком нове, що чітко видно не лише із загального обурення, але через прокляття, кинуті на того посланця «Нехай ти будеш проклятий». Адам Міцкевич використав історичний образ Січинського у поемі «*Poras w Upiście: Zdarzenie prawdziwe*», де творчо переповів легенду в поетичному описі подій зради Січинським шляхти, прокляття його єпископом та вбивство Перуном, після чого «труп Січинського, вражений прокляттям, навіть земля не хотіла приймати»¹².

З кінця 17 ст. відбулася поступова інструменталізація інституту ліберум вето, що пов'язують із потужними відцентровими силами, регіоналізмом, партікуляристськими привілеями та загальним зниженням морального рівня суспільства. Цей інститут часто використовувався в опозиції проти всіх реформ і став стійкою практикою часів занепаду. Як про загальновідомий для істориків факт О. Бальцер згадує, що в 17–18 ст. сенатори, які хотіли «зірвати» сейм, завжди намагалися знайти такого посла, який застосував би *Liberum veto*¹³. Ліберум вето призводило до частого блокування діяльності парламентської інституції та навіть спричинило появу ідіоматичного виразу «польський парламент», досі поширеного в європейських мовах.

Професор Власислав Конопчинський, праця якого «*Liberum Veto: studium porównawczo-historyczne*»¹⁴ залишається класичною з цього питання через понад 100 років після видання, виокремив вісім обставин, поєднання яких визначило становлення та розвиток ліберум вето в Речі Посполитій.

Частина з них складають соціально-політичні передумови, такі як відсутність зовнішньополітичного тиску протягом 16 століття – Польща насолоджувалася спокоєм на своєму західному кордоні, а східні держави все ще поважали її силу; відсутність суттєвих внутрішніх конфліктів, коли єдиною кризою була релігійна, яка зрештою минула без потрясінь; можливість для невдоволених емігрувати в інші провінції, на Волинь, Поділля, а потім в Україну. Згодом, коли еміграція стала неможливою, принцип був вже міцно укорінений. Важливе значення мало становище більшості – обмеженість можливостей (наприклад більшість могла нав'язати країні свого короля, або свого депутата на виборчому окрузі, однак не могла встановлювати прямі податки або залучати резервні військові підрозділи); відсутність підтримки та гарантії виконання її рішень виконавчою владою через слабкість останньої (всупереч практиці Англії та Франції).

Визначальними для формування ліберум вето видаються політико-правові обставини. По-перше, нерівність представників нобілітету, які брали участь у сеймах та сеймиках. Магнати не вважали шляхту рівними собі і в їхніх руках ліберум вето став тим інструментом, який застосовувався проти більшості. По-друге, недостатня урегульованість правил проведення обговорень на асамблеях.

Зрештою, найбільше значення, на думку Конопчинського, мав імперативний мандат: «Згідно з доволі поширеною думкою вже сама ця обставина могла б змінити розвиток парламентського механізму і створити ліберум вето. Загальний парламент був сформований засіданням делегацій сеймиків в єдиному органі. Були

сподівання, що індивідуалістичні прагнення землевласників ослабнуть всередині провінції і, нарешті, повністю зникнуть на засіданні Посольської ізби (нижньої палати парламенту), але цього не сталося. Не порушуючи індивідуальної сили сеймиків, провінційні збори захищали їх від авторитету цілої нації. Особи, на яких поширювався імперативний мандат, почали застосовувати вето проти загальної згоди решти зборів, навіть у тих випадках, які імперативним мандатом не були врегульовані. До кінця династії Ягеллонів з'явилася низка прецедентів, після чого польська парламентська процедура не змогла вийти зі стану стагнації і рухатись у напрямі режиму більшості, крім як ціною насильницької революції¹⁵.

Якщо звернутися до передісторії *інституту вето на українських землях*, побачимо, що консенсус (одностайність) як принцип державного устрою був принципом, за яким приймалися рішення й на давньоруських віче, байдуже яким чином це досягалось. Згодом ця традиція формувалася в річичі шляхетської демократії участі з її контрольними функціями¹⁶.

Про обмеження гетьманської влади, включно із законодавчими повноваженнями гетьмана, йдеться в гетьманських конституціях. Зокрема, відповідно до конституційного договору «Пакти та Конституції законів і вольностей Війська Запорозького» 1710 р., укладеного між обраним гетьманом Пилипом Орликом та козацькою старшиною і козаками Війська Запорозького, гетьман та його наступники мусили радилися з усіма генеральними особами, полковниками та генеральними радниками «про цілісність Вітчизни, її добробут та про всі справи публічні і нічого без їхньої волі своєю владою не розпочинати, не встановлювати і рішень не приймати».

Перспективним для дослідження історії механізму стримувань і противаг видається інститут докорів, про який йдеться там само: «Якщо у діях Ясновельможного гетьмана буде помічено щось несумісне з правами та вольностями, шкідливе та некорисне для Вітчизни, тоді Генеральна Старшина, полковники і генеральні радники будуть уповноважені вільними голосами чи приватно або, якщо виникне така необхідність, й публічно на раді висловити Його Вельможності докір щодо порушення прав та вольностей без осудження та найменшої образи високої регіментарської честі. На ті докори Ясновельможний гетьман не має ображатися та мститися, а навпаки, намагатися виправити недоладності».

Тривалий час ці інститути та механізми не мали подальшого розвитку через колоніальне становище українських земель і неможливість розвитку власних практик і традицій парламентаризму, а на початку 20 ст. становлення та розвиток конституційної доктрини і практики відбувалися в напрямі імплементації кращих західноєвропейських парламентських практик.

Розбудова молодого української демократії початку 20 ст. та пошук оптимальних моделей державного устрою привернули увагу правотворців до інститутів обмеження влади та, зокрема, інституту вето. Центральна Рада орієнтиром мала парламентську республіку, в якій посади президента не передбачалося, тому вето глави держави не було актуальним. Водночас право опублікування законів розглядалося як повноваження Генерального суду і після його утворення мало перейти до нього. 17 квітня 1918 р. Рада Народних Міністрів ухвалила для внесення в ЦР проект про порядок опублікування законів, згідно з яким опублікування законів мало покладатися на Генеральний суд.

Саме з такого розподілу повноважень виникло судове вето у Франції 14 ст. А враховуючи, що згідно з проектом Конституції УНР від 10 грудня 1918 р.

Генеральний суд мав отримати повноваження конституційного контролю за законами, цілком можливо, що таким чином закладалися можливості для попереднього конституційного контролю. Під час правління гетьмана П. Скоропадського вибудовувалась централізована вертикаль влади, законодавчі функції парламенту були розділені між Радою міністрів та самим гетьманом, тому обмеження владних повноважень було не на часі. Хоча так само функція опублікування законів була закріплена за вищою судовою інстанцією – Державним сенатом. Отже, потенціал для впливу на законодавчий процес з боку інших галузей влади був і тут.

У конституційних актах і проектах періоду Директорії намагання запровадити право вето у систему стримувань і противаг зустрічається неодноразово. Так, в ухваленому Радою Народних Міністрів «Законі про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства в Українській Народній Республіці» термін вето не вживався, однак сам інститут був доволі докладно регламентований і може бути оцінений як відносне вето.

Схожим чином інститут вето був регламентований і в конституційному проекті урядової комісії, однак для подолання вето вимагалась не проста, а кваліфікована більшість – 2/3 голосів парламентарів. У проекті Конституції Отто Ейхельмана 1921 р. розрізнялось право абсолютного вето глави держави щодо певних міжнародних угод, а також право відносного вето щодо бюджетних і фінансових законів. Подолання цього вето вимагало абсолютної більшості голосів членів Палати при кворумі 3/5 всіх членів Палати. У разі подолання вето глава держави отримував можливість звернутися до референдуму.

Історія розвитку правового регулювання інституту вето та становлення цього інституту в незалежній Україні та сучасні проблеми його реалізації були розглянуті нами в іншій розвідці¹⁷ та не є предметом цієї статті.

Висновки. Історія формування та форма реалізації інституту вето була неоднаковою у різні історичні періоди у різних європейських країнах. Кожна конкретна конфігурація зумовлена балансом політичних сил і повноважень, моделлю організації державно-правових структур, особливостями державної та правової традиції відповідного суспільства. Водночас незалежно від форм реалізації інституту вето можна вирізнити два види його правової природи або правової сутності інституту вето.

Східноєвропейській традиції відповідає вето, особливістю якого є консенсуальний характер та застосування законодавчою владою. Можна виокремити вето, що виникло на розвиток принципу однастайності – ліберум вето, українська середньовічна традиція, із сучасних прикладів – вето Радбезу ООН. Принцип консенсуального прийняття рішень притаманний і західноєвропейській традиції – у англійському парламенті прийняття рішення шляхом консенсусу завжди було бажаним. Однак саме у східноєвропейській практиці він набув нормативної обов'язковості.

Отже, основу середньовічної східноєвропейської традиції вето становить принцип консенсусу. Сьогодні політична згода базується на принципі більшості, тобто суспільна, політична згода існують остільки, оскільки навколо певних цінностей та інтересів об'єднана більшість. У середньовічному суспільстві консенсус міг існувати до того моменту, поки його не заперечувала меншість. Історичний досвід продемонстрував вади такого підходу та небезпеки для політико-правового устрою у разі його інструменталізації. В подальшому принцип консенсусу еволюціонував у бік розвитку принципу більшості.

Другий різновид вето слід розглядати в контексті забезпечення балансу поділу влади, він є частиною механізму стримувань і противаг, інструментом обмеження законодавчої та посилення виконавчої влади. Метою цього механізму є віднайдення балансу повноважень між різними сферами влади, що відповідатиме балансу сил у конкретному суспільстві на даний момент. Тому не існує та очевидно не може існувати ідеального механізму вето – в різних державах форми його реалізації різняться, залежно від розподілу повноважень між учасниками політичного процесу.

Право вето лішилося інститутом механізму стримувань і противаг, однак механізм його реалізації змінився та адаптувався відповідно до нових державно-правових форм.

1. Мякотин В. Veto. *Энциклопедический словарь* / под ред. проф. И.Е. Андреевского. Санкт-Петербург: Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон, 1890–1907. Т. 6. 1892. С. 136. 2. Learning from the Great Council of Revision Debate. Jeffrey H. Anderson *The Review of Politics* *The Review of Politics* Vol. 68, № 1 (Winter, 2006), pp. 79–100. 3. Tsebelis, George Veto Players: How Political Institutions Work. Published by: Princeton University Press. 2002. 320 p. 4. Лейпхарт А. Демократия в многокомпонентных обществах: сравнительное исследование. Москва, 1997. С. 72–74. 5. Carl Roebuck, *The World of Ancient Times*. New York: Charles Scribner's Sons, 1966, p. 437; H.F. Jolowicz and Barry Nicholas, *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 3rd ed., 1972, W.A. Hunter, *A Systematic and Historical Exposition of Roman Law*. London: William Maxwell and Son, 1885. 6. Richard A. Watson. Bicentennial Issue: The Origins and Invention of the American Presidency / Origins and Early Development of the Veto Power. *Presidential Studies Quarterly*, 17(2), 1987. P. 401–412. DOI:10.2307/40574459. 7. Edward Mason, ed. by Albert Bushnell Hart. *The Veto Power: Its Origin, Development, and Function in the Government of the United States, 1789–1889* (Boston: Ginn, 1891). 8. Ibid, p. 15. 9. Шепе Э. Падение старого режима: в 2-х т. Санкт-Петербург, 1907–1908. Т. 1. 389 с.; Т. 2. 402 с. 10. Richard A. Watson (1987). Bicentennial Issue: The Origins and Invention of the American Presidency / Origins and Early Development of the Veto Power. *Presidential Studies Quarterly*, 17(2), 401–412. DOI:10.2307/40574459. 11. Полонська-Василенко Н. Історія України: у 2 т. Т. 2: Від середини XVII століття до 1923 року. 3-є вид. Київ: Либідь, 1995. 608 с. ISBN 5-325-00597-9 (т. 2). С. 20. 12. Adam Mickiewicz: Popas w Upicie (zdarzenie prawdziwe). URL: <https://literat.ug.edu.pl/amwiersz/0087.htm> 13. Бальцер О. К истории общественно-государственного строя Польши: Перевод с польского под. ред. и со вступительной статьей Н.В. Ястребова. Санкт-Петербург: Издание А.С. Суворина, 1908. С. 230. 14. W. Konopczyński. *Liberum Veto: studium porównawczo-historyczne*, Kraków, 2002 (2nd, amended edition). 15. Jerzy Lukowski (2012). 'Machines of Government': Replacing the Liberum Veto in the Eighteenth-Century Polish-Lithuanian Commonwealth. *The Slavonic and East European Review*, 90(1), 65–97. doi:10.5699/slaveasteurorev2.90.1.0065. 16. Бондарук Т.І. Шляхетська демократія участі як досвід представництва, самоорганізації та контролю. *Конституційно-правове забезпечення та європейські стандарти контролю у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування*: мат. науч.-практ. конф. / за ред. акад. Ю.С. Шемшученка. Київ, 2008. С. 198–206. 17. Іванова А. Право вето. Ч. 1: Розвиток та природа інституту. URL: <http://khpg.org/1574621644>; Право вето. Ч. 2: Вето президента в Україні: проблеми і перспективи. URL: <http://khpg.org/1574947108>

References

1. Myakotin V. Veto. *Entsiklopedicheskiiy slovar* / pod red. prof. I.E. Andreyevskogo. Sankt-Peterburg: F.A. Brokgauz, I.A. Efron. 1890–1907. Т. 6. 1892. S. 136. [rus]. 2. Learning from the Great Council of Revision Debate. Jeffrey H. Anderson *The Review of Politics* *The Review of Politics* Vol. 68, № 1 (Winter, 2006), pp. 79–100. 3. Tsebelis, George (2002) Veto Players: How Political Institutions Work. Published by: Princeton University Press. 320 p. 4. Leypkhart A.

Demokratiya v mnogostavnykh obshchestvakh: sravnitel'noye issledovaniye. Moskva, 1997. S. 72–74 [rus]. 5. Carl Roebuck, *The World of Ancient Times*. New York: Charles Scribner's Sons, 1966, p. 437.; H.F. Jolowicz and Barry Nicholas, *Historical Introduction to the Study of Roman Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 3rd ed., 1972), W.A. Hunter, *A Systematic and Historical Exposition of Roman Law*. London: William Maxwell and Son, 1885. 6. Richard A. Watson (1987). Bicentennial Issue: The Origins and Invention of the American Presidency / Origins and Early Development of the Veto Power. *Presidential Studies Quarterly*, 17(2), 401–412. DOI:10.2307/40574459. 7. Edward Mason, ed. by Albert Bushnell Hart. *The Veto Power: Its Origin, Development, and Function in the Government of the United States*, 1789–1889 (Boston: Ginn, 1891), p. 11. 8. Ibid., p. 15. 9. Shere E. Padeniye starogo rezhima: V 2-kh t. Sankt-Peterburh: akts. obshch. Brokgauz-Efron. 1907–1908. T. 1. 389 s.; T. 2. 402 s. 10. Richard A. Watson (1987). Bicentennial Issue: The Origins and Invention of the American Presidency / Origins and Early Development of the Veto Power. *Presidential Studies Quarterly*, 17(2), 401–412. DOI:10.2307/40574459 11. Polonska-Vasylenko N. *Istoriia Ukrainy: U 2 t.* T. 2. Vid seredyny XVII stolittia do 1923 roku. 3-tie vyd. Kyiv: Lybid, 1995. 608 s. ISBN 5-325-00597-9 (t.2). S. 20 [ukr]. 12. Adam Mickiewicz: Popas w Upicie (zdarzenie prawdziwe). URL: <https://literat.ug.edu.pl/amwiersz/0087.htm> 13. Balzer O. On the history of the social and state system of Poland: Translation from Polish under. ed. and with an introductory article by N.V. Yastrebov. Sankt-Peterburh: Edition of A.S. Suvorin, 1908. 252 p. P. 230. 14. W. Konopczyński. *Liberum Veto: studium porównawczo-historyczne*, Kraków, 2002. 15. Jerzy Lukowski (2012). 'Machines of Government': Replacing the Liberum Veto in the Eighteenth-Century Polish-Lithuanian Commonwealth. *The Slavonic and East European Review*, 90(1), 65–97. DOI:10.5699/slaveasteureorev.2.90.1.0065 16. Bondaruk T.I. *Shliakhetska demokratsiia uchasti yak dosvid predstavnytstva, samoorhanizatsii ta kontroliu. Konstytutsiino-pravove zabezpechennia ta yevropeiskii standarty kontroliu u sferi diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady i mistsevoho samovriaduvannia: mat. nauch.-prakt. konf.* / Za red. akad. Yu.S. Shemshuchenka. Kyiv, 2008. S. 198–206 [ukr]. 17. Ivanova A. Pravo veto. Ch. 1. Rozvytok ta pryroda instytutu. URL: <http://khp.org/1574621644>; Pravo veto. Ch. 2. Veto prezidenta v Ukraini: problemy i perspektyvy. URL: <http://khp.org/1574947108> [ukr].

Ivanova Anastasiia. Legal Nature of the “Veto” in Ukraine and the World: historical and comparative essay.

On classical sources, the author traced and compared the history of the formation and development of the institution of veto in ancient Rome, in medieval England, France, the Commonwealth. Particular attention is paid to the development of the institution of veto on Ukrainian lands.

The author comes to the conclusion about the different legal nature of the veto in the medieval Western European and Eastern European traditions.

The Eastern European tradition corresponds to the veto, the peculiarity of which is consensual in nature and the use of the legislature. The principle of consensual decision-making is inherent in the Western European tradition - in the English Parliament, decision-making by consensus has always been desirable. However, in Eastern European practice, it has become mandatory. In medieval society, consensus could exist as long as it was not denied by a minority. Historical experience has demonstrated the shortcomings of this approach and the dangers to the political and legal system in the case of its instrumentalization. Subsequently, the principle of consensus evolved towards the development of the majority principle.

The second type of veto should be considered in the context of ensuring a balance of power; it is part of the mechanism of checks and balances, a tool to limit the legislature and strengthen the executive branch. The purpose of this mechanism is to find a balance of power between different spheres of power, which will correspond to the balance of power in a particular society at the moment. Therefore, there is no and obviously cannot be an ideal veto mechanism - in different states the forms of its implementation differ, depending on the distribution of powers between participants in the political process.

Key words: Ukraine, veto, liberum veto, president, parliament, powers, consensus.